

OKROVÁ SKVRNA

Z vlastnictví zlata může vyplývat pozemská moc, ale železo v sobě kdysi skrývalo moc nebeskou. Jeho kusy padaly z oblohy – a děje se tak dodnes. Železné meteority, dary v podobě čistého železa sesílané z nebes, disponují bezprostředním a posvátným kouzlem. Podle některých starověkých náboženství byla samotná obloha vyrobená z kovu. Ilmarinen, věčný kovář z finské mytologie, údajně svým kladivem vykoval za úsvitu věků nebeskou baň. Pro zemi s ustavičně šedou oblohou to byl docela vhodný mýtus.

Tyto takzvané aerolity, které padaly z nebe a neřídilo je zjevně nic jiného než boží vůle, představovaly nebe na zemi výstižněji než jakýkoli jiný pozemský materiál nebo artefakt prohlášený člověkem za posvátný. Uctívání muselo začít již dlouho předtím, než bylo možné uvažovat o opracovávání tohoto kovu: se záhadnou lesklou hmotou se těžko dalo dělat něco jiného než ji umístit do chrámů. V dobách technicky pokročilejších však železo představovalo i morální výzvu. Podle koránu (súra 57:25) Bůh seslal posly, písmo a zákon: „A seslali jsme také železo, v němž nebezpečí je strašné i užitek pro lidi – aby Bůh poznal ty, kdož pomáhají Jemu i poslům Jeho v tajnosti.“

Haydenovo planetárium v Americkém přírodovědném muzeu v New Yorku je domovem jednoho z největších železných meteoritů, který byl kdy nalezen. Jedním z pokladů tohoto muzea je Willamettský meteorit, patnáctitunový černostříbrný balvan velikosti malého auta a tvaru zrnka popcornu. Tvoří ho skoro čistý kov – železo s několika procenty niklu – a po sto letech od vystavení je od dotyků návštěvníků jako vyleštěný. Při jedné tamní návštěvě jsem ho našel obklopený dětmi, jako by to byl nějaký strom uprostřed hřiště. Když jsem se ho dotkl, uvědomil jsem si, že jsem to udělal zcela uvolněně – ani stopy po mystickém pocitu, jaký jsem zakusil v jiném muzeu, kde jsem směl sevřít do dlaně maličký kámen z povrchu Marsu, který se dostal na Zem po jedné z vesmírných srážek. I jiní návštěvníci se Willamettského meteoritu dotýkali se zvědavostí nebo obdivem, s obhroublou familiárností nebo ležérní lhostejností, ale nikdy s nějakou zvláštní úctou. Asi právě prostředí muzea způsobuje, že tento pozoruhodný objekt působí celkem obyčejně, jako jeden ze stovek exponátů. Znovu jsem se snažil představit si tu kovovou masu, jak leží v kráteru uprostřed oregonského lesa. Jedině tam snad mohl vypadat mimozemsky, jako objekt z jiného světa, dar seslaný bohy.

Meteorit náhodou nalezl v roce 1902 velšský přistěhovalec Ellis Hughes na pozemku (jak případně!) Oregonské železářské a ocelářské společnosti. Během následujících měsíců Hughes tento ohromný kus železa vykopal, sestrojil těžký povoz a meteorit přepravil na místo poblíž svého domu. Tvrdil, že meteorit dopadl na jeho pozemek a účtoval lidem, kteří se na něj přišli ze zvědavosti podívat, pětadvacet centů. Naneštěstí byl jedním z návštěvníků právník Oregonské železářské a ocelářské společnosti, kterého napadlo, že železo pochází z jejich pozemku. Hughes v komplikovaném právním sporu prohrál, společnost získala meteorit do svého vlastnictví a později ho prodala člověku, který ho daroval muzeu.

Willamettský meteorit je po staletích rezavění ve vlhkých lesích posetý hlubokými dírami. Nejzachovalejší železné meteority se obvykle nacházejí v polárních oblastech, kde je mráz zakonzervuje. V roce 1818 narazil britský arktický badatel John Ross ke svému překvapení na eskymácké lovce, kteří používali železné nástroje. Měl tušení, že kov bude asi meteoritického původu, ale teprve americká expedice vedená Robertem Pearym našla v roce 1849 jeho zdroj – tři ze čtyř meteoritů, které Eskymáci pojmenovali podle jejich velikosti „Stan“, „Muž“, „Žena“ a „Pes“. Peary s velkým úsilím vyprostil jedenatřicetitunový „Stan“, jenž se dnes nachází v Americkém přírodovědeckém muzeu spolu se „Ženou“ a „Psem“. Čtvrtý meteorit „Muž“ byl nalezen až po roce 1960 a je vystaven v Kodani.

Je v tom půvabná ironie osudu: aby mohl z Arktidy odvézt ohromný železný meteorit, musel Peary postavit celou železnici, jejíž výstavba si vyžádala mnohem více železa, než kolik ho meteorit obsahoval – to dokazuje, že nebeské železo si zachovává svoji nadvládu nad tím pozemským.

Železné meteority se obvykle stávaly velmi uctívanými předměty, kde však bylo prioritou holé přežití, tam lidé nemohli přehlížet ani praktickou hodnotu kovu. Předtím, než se přišlo na to, jak železo získávat z pozemských rud, byl hlavním zdrojem železa kov z nebes. Meteority však z nebe padají jen zřídka, a tak ve všech společnostech od starověkého Egypta až po Aztéky bylo sice železo oceňováno pro svou užitečnost, avšak zároveň považováno za kov vzácnější než zlato. Předměty z něj vykované byly po funkční stránce nadřazené všem ostatním alternativám. Některé beduínské kmeny věří, že muž vyzbrojený mečem z meteoritického železa je nezranitelný a že dobude celý svět – což je vzhledem k nadprůměrným vlastnostem tohoto materiálu vcelku pochopitelné. Meteoritické suroviny však nikdy nebylo dost, aby se železnými zbraněmi daly vyzbrojit celé armády, a tak byly tyto zbraně vyhrazeny spíše pro rituální než pro praktické použití. Vzpomínky na dobu, kdy kutí železa znamenalo práci s materiálem z nebes, vysvětlují mýty o moci železa a o kovářích, kteří ho ovládají.

Asi před 5 000 lety se lidé naučili tavit železo z běžně rozšířených pozemských rud (došlo k tomu pravděpodobně v Mezopotámii) a v následujících tisíciletích postupně postavení meteoritického železa upadalo, až na něj lidé přestali věřit docela. Dlouho do 19. století se i ty nanejvýš učené společnosti vysmívaly myšlence, že by z nebes mohly padat kusy čistého kovu. Při jedné příležitosti si Francouzská

akademie věd odhlasovala, že železné meteority neexistují. Teprve později se objevily nové analytické postupy, které potvrdily, že meteority skutečně pocházejí z jiného světa. Zejména železné meteority obvykle obsahují značné procento niklu, což naznačuje, že nemohly vzniknout z pozemských rud – jsou totiž v podstatě jakousi nerezavějící ocelí. Když byla poprvé vyrobena ocelová slitina s příměsí niklu, prodávala se na zdůraznění jejích skvělých vlastností pod názvem „meteorická ocel“. A naopak: pokud ve starověkých železných předmětech není žádný nikl, pak archeologové vědí, že toto železo muselo být vytaveno z rudy.

Ačkoli názvy všech kovů jsou v jazycích, které se vyvinuly z latiny, rodu mužského (v němčině ovšem rodu středního), je zřejmé, že jejich genderová podstata s touto lingvistickou shodou okolností nesouvisí. Zlato a stříbro jsou spojovány se Sluncem a Měsícem, které jsou téměř univerzálně považovány za tělesa rodu mužského (Slunce) a ženského (Měsíc). V řecké mytologii je například bůh Slunce Apollón oděn ve zlatě a jeho sestra Artemis loví stříbrným lukem. Pro Inky byl Měsíc nevěstou (ale zároveň i sestrou) Slunce. Další starověké kovy jsou genderově méně jednoznačné – například rtuť je v čínské a západní alchymistické tradici ženským principem, který je v protikladu k mužskému principu síry. V hinduistické tradici je však rtuť spojena s mužským bohem Šivou. Přes toto všechno však neexistuje žádný kov, který by byl zřetelněji mužský než železo.

Když sovětský tisk začal principiální odpůrkyni komunismu Margaret Thatcherové říkat „Železná lady“, považovala to za kompliment. Železo vždycky symbolizovalo pevnost a tvrdost – obě slova v běžném životě znamenají prakticky totéž, v nauce o materiálech ovšem vyjadřují poněkud odlišné vlastnosti. Železo je kov obecně tvrdý, což znamená, že když na něj působí velká síla, mění svůj tvar jen velmi málo. Zároveň je to však kov méně tažný a kujný než ostatní starověké materiály. Právě jeho pevnost – odolnost vůči ohybu – z něj činí vhodný materiál pro metaforu. Churchillovo spojení „železná opona“ vychází z této fyzické (a názorové) nepružnosti, ale zároveň jde o sofistickou narážku na Stalina – jehož pseudonym byl odvozen od oceli. Wellington si naopak vysloužil přezdívku „Železný věvoda“ nikoli vojenskou chrabrostí, ale proto, že na okna svého londýnského domu nechal dát na ochranu před „lůzou“ železné okenice.

Maskulinitu železa podtrhuje i skutečnost, že je to kov vhodný k výrobě zbraní. Tím ale rozhodně nechceme říci, že by výroba použitelného železného meče byla snadnou záležitostí. V Sutton Hoo v Suffolku, což je anglosaské královské pohřebiště objevené v roce 1939, našli archeologové přilbu vyrobenou z jediného kusu železa, která měla údajně patřit králi Raedwaldovi, jenž zemřel kolem roku 625 n. l. Nalezen byl i meč a štít, ty však byly hůře zachované. Čepel meče byla zhotovena technikou damaskování. Jde o proces, při kterém se vrství pláty železa tak, aby vznikl určitý tvar čepele, což často vede k vytvoření jemného dekorativního vzoru na povrchu. Tímto způsobem lze různé žádoucí vlastnosti směřovat tam, kde jsou potřeba – vysokou tvrdost směrem k ostří, ale jistou houževnatost do jádra, aby se

zbraň při úderu nezlomila. Dovednost kováře spočívá v jeho intuitivní znalosti, kdy dodat do rozžhaveného železa více uhlíku z dřevěného uhlí, aby byla ocel tvrdší. Návštěvnické centrum v Sutton Hoo připravilo výstavku železných plátů a tyčí, s nimiž mečíř začíná svou práci - vypadají jako šedá plastelína. Nedokázal jsem si představit, jak by z nich mohly vzniknout takové krásné zbraně bez žáru výhně a bez řady cyklů zahřívání a popouštění, kování a prudkého zchlazování, s implikovaným cyklem smrti a znovuzrození prostřednictvím ohně, který tak dodává meči jeho rituální význam.

Kvůli dlouhotrvající vzácnosti železa a technologické náročnosti jeho zpracování se kovářství stalo řemeslem velmi prestižním a mystickým. Kovárna byla prostorem pekelného ohně a pachu síry ze železné rudy. Wayland či Wieland, anglosaský bůh kovářů, je podobně jako Hefaistos v řecké mytologii často zpodobňován jako člověk vypuzený se svou kovárnou na ostrov, natolik je jeho práce odporná. Přitom je však kovář mistrem životně důležitého řemeslného umu a bývá znám svou vynalézavostí a zručností. Například ve finské mytologii je Ilmarinen vynálezcem a kovářem zároveň.

Meče vyrobené ze železa byly tudíž výjimečně vzácnými artefakty - přespříliš vzácnými na to, aby se používaly ve skutečné bitvě - a je tudíž přirozené, že jim byly připisovány mystické vlastnosti. Ačkoli materiál mytických zbraní nebývá vždycky výslovně uváděn, má se za to, že Excalibur z artušovské legendy byl vyroben ze železa. Jeho jméno je možná odvozeno od velšského slova *caled*, což znamená tvrdý, anebo z řeckého a latinského výrazu pro ocel, *chalybs*. Sigurdův meč Gram ze severské mytologie je také železný. V Japonsku byla nouze o zdroje mědi na výrobu bronzů, a ze zpracování železa se zde proto stalo vysoce vážené umění. Kusangi, meč ze 7. století, je součástí japonských korunovačních klenotů a je téměř zcela jistě vyroben ze železa, nelze to však ověřit, neboť meč (není-li to jen replika původní zbraně) je uchováván ve svatyni, kde jej není možné zkoumat.

Richard Wagner nebyl spokojený se scénou ve svém cyklu *Prsten Nibelungův*, kde si hrdina Sigfried uková magický meč, a proto začal pracovat na opeře vycházející z legendy o kováři Wielandovi (a zároveň z jiné legendy, popsané v příběhu E. T. A. Hoffmanna „Falunské doly“, který se odehrává na ohromných švédských nalezištích mědi - o nich ještě bude řeč později). Sám Hitler, známý milovník Wagnera, se prý chtěl zasadit o dokončení tohoto díla: to se alespoň píše ve slavných Hitlerových denících, které ovšem byly v roce 1983 označeny za skandální padělky.

Přestože železu byly již dlouho připisovány válečnické a mužské atributy, teprve s pomocí moderních vědeckých metod se dalo prokázat, že červená barva krve a železné rudy má stejný původ, souvislost však lidé vycítili již mnohem dříve. Když Siegfried vlastnoručně vyrobeným mečem zabil draka Fafnera, olízl si z ruky dračí krev, která mu - spolu s působením meče - propůjčila magické schopnosti a on náhle začal rozumět ptákům v lese. S tabuizací pití krve si možná hraje i reklama na okrový nealkoholický nápoj Irn-Bru (prý „vyrobený ve Skotsku z traverz“). Analýzy

však zjistily, že obsahuje jen nepatrné množství železa a že za jeho rezavou barvou stojí barviva.

Třebaže si lidé kovové pachuti krve často všimli, vysvětlena byla teprve v polovině 18. století. Jde o příběh, jaký v historii vědy nacházíme jen zřídka. Přesto však šlo o prostý experiment, který poprvé provedl boloňský lékař Vincenzo Menghini kolem roku 1745. Sušil a pražil krev nejrůznějších savců, ptáků, ryb i lidí a zjistil, že pevný zbytek ulpívá na čepeli zmagnetizovaného nástroje. Z pěti uncí psí krve získal skoro unci pevné látky, z níž podstatná část byla magnetická. (K podobným výsledkům dospěl i s lidskou krví, ačkoli není řečeno, jak k ní přišel.)

Tento experiment se dá velmi snadno napodobit: dejte do zapékací misky na suflé čajovou lžičku krve (já jsem ji získal z balíčku mražených kuřecích jater) a nechte krev v troubě za nižší teploty částečně odpařit, vzniklou kaši přeneste do malého tavicího kelímku a pečte až do sucha. Vzniklý zbytek vyškrábejte a rozdrťte na hrubý prášek, který rozprostřete na listu papíru. Pak přejeďte těsně nad ním silným magnetem – pár částeček se na magnet přilepí.

Takový výsledek Menghini zjevně předpokládal, vyvstává však otázka, proč si vůbec myslel, že krev obsahuje železo. Možná jen kvůli tomu, že asociace mezi železem a Marsem, krví a válkou, která má původ v řecké a římské mytologii, byla v alchymistickém učení tehdejší doby důkladně zakořeněná, a to dokonce do té míry, že osobám s „poruchami krve“ bylo někdy doporučováno, aby užívaly železité soli. Dalším dokladem kulturního propojení železa a krve je název jedné z hlavních rud tohoto kovu, hematitu. Jedná se o název z 16. století, přičemž předpona *hem-* (*haem-*) je odvozena z řeckého slova pro krev.

Menghini pak pokračoval dál – připravoval preparáty bohaté na železo a krmil jimi své lidské i zvířecí pokusné subjekty. Potom sledoval růst počtu červených krvinek a výsledek prokázal, že jejich barva je spjata se železem. Jeho výzkum byl klíčovým příspěvkem k objasnění – a vyléčení – chlorózy, choroby charakteristické nazelenalou bledostí kůže, která teprve tehdy získala své současné jméno anémie podle *an-* a *haem-*, což znamená bez krve (česky se jí říká i *chudokrevnost*).

Spojení železa s Marsem mělo podobně zmatené počátky. Bylo celkem přirozené, že mystikové a filozofové hledali souvislosti mezi Sluncem, Měsícem a pěti pozorovatelnými planetami na straně jedné a podobným počtem kovů známých ve starověku na straně druhé. Protože však neexistovala vědecká metalurgie, nedalo se rozhodnout, který kov je čistý a dále nezredukovatelný a který je slitinou. V důsledku toho byly mosaz, bronz a další slitiny užívané k výrobě mincí často kladeny na roveň zlatu, stříbru, olovu a cínu. Zvláštní postavení rtuti v alchymii se naopak projevovalo tím, že zpočátku nebyla dávána do souvislosti se žádnou planetou. V Persii bylo železo nejprve spojováno s planetou Merkur a teprve mnohem později připsali západní alchymisté Merkuru rtuť (v angličtině jsou Merkur a rtuť jmenovci – obojí nazývá *mercury*) a tím uvolnili železo ke spárování s Marsem.

A kdy se poprvé začalo uvažovat o tom, že by souvislost Marsu s železem mohla mít více materiální charakter? Vynález spektroskopie v roce 1859 umožnil vědcům

analyzovat světlo vydávané svítivými tělesy. To vedlo k objevu několika nových prvků, které byly rozpoznány prostřednictvím charakteristických barev jejich plamenů. Spektrum je jako duha, v níž se objevuje jen několik barevných pruhů. Každý prvek má své charakteristické atomové spektrum v důsledku absorpce a emise světla, což souvisí s energetickými hladinami jeho elektronů. Nejstarší spektroskopy však byly citlivé jen na emitované světlo, jako například světlo z plamene nebo ze Slunce. Nedokázaly nic říct o světle odráženém nesvítivými objekty, které jim dává jejich barvu. Vědci mohli spekulovat o tom, že rudá planeta je bohatá na železnou rudu, ale dokázali to ověřit asi v takové míře, ve které uměli prokázat, že Měsíc není vytvořen ze síry. A v době, kdy už bylo možné začít zkoumat tuto otázku s větším úspěchem, tedy v posledních letech 19. století, byli mnozí vědci jednoznačně více zaujati bílými, „pozemskými“ póly této planety a údajnými „kanály“ křížujícími její povrch.

Teprve když na povrchu Marsu přistály sondy - Viking v roce 1976 a Pathfinder v roce 1997 - se konečně podařilo vysvětlit původ jeho barvy. Sondy zjistily, že obloha na Marsu není tmavě modrá, jak by se dalo čekat podle jeho řídké atmosféry, ale že má kvůli prашným bouřím spíše karamelovou barvu a že povrch planety je pokryt týmž jemným prachem, který tvoří minerál limonit - směs oxidů a hydroxidů železa. Nedávné analýzy dat ze sond, jež přistály na Marsu, naznačují, že koncentrace železa na povrchu planety je větší než v kůře pod ním. Z toho lze vyvodit, že železo pochází spíše z meteoritů než z materiálu vneseného na povrch v důsledku vulkanických erupcí.

Vědě se stává jen zřídka, že by obhajovala nějakou pověru, ale v souvislosti se železem se jí to stalo hned dvakrát - když ho odhalila v krvi a na Marsu.

Dnes si železo nespojujeme s uctívanými meteority ani s magickými meči, ale hlavně s konstrukčními úspěchy průmyslové revoluce. Římané ho dokázali dobře používat pro zbraně, nástroje i ve stavebnictví, avšak teprve v roce 1747, kdy bylo objeveno, jak používat železo společně s uhlím k výrobě oceli, se tento kov skutečně ujal vlády nad světem. V tomto roce ukázal Richard Ford, který zdědil průkopnickou slávou železa Abrahama Darbyho v Shropshiru, že změnou obsahu uhlíku přidávaného do rudy vzniká železo tvrdší a křehčí nebo naopak houževnatější. Větší kontrola nad vlastnostmi tohoto kovu, které lze dosáhnout přidáváním malého množství uhlíku, umožňovala vyrábět železo pro různé účely, od konstrukčních nosníků velkých mostů po ozubená kola parních či spřádacích strojů.

Nejzřetelnějším a nejnapadnějším výrazem nové železné doby se stala železnice, novinka, jejíž vztah k železu je vyjádřen prakticky v každém jazyce (kromě angličtiny): *chemin de fer*, *Eisenbahn*, *ferrovia*, *via férrea*, *järnväg*, *tetsudou*, *železnice*. Železná dráha učinila z tohoto prvku viditelnější symbol moci, než kdy byly zlato či křemík. Sentimentální básníci přirozeně vnímali průmyslovou revoluci jako ničivou sílu a železo považovali za hlavní nástroj ztotočení ducha. Již v roce 1728 James Thomson, Skot, který je autorem slavné britské vlastenecké písně „Rule, Britannia“ (Vládni,

Británie), naříkal nad ztrátou poetického zlatého věku v „těchto železných časech“. Blakeova dlouhá báseň „Jeruzalém“ je plná podobných odkazů, jako například v této ostré tirádě proti vědě i proti technice, jejíž vznik věda umožnila:

*Ó, božský duchu, udrž mne na svých křídlech,
bych probudil Albion z jeho dlouhého a chladného spánku;
to kvůli Baconovi a Newtonovi, oděným v bezútešné oceli,
jejichž hrůzovláda visí jak železné dűtky nad Albionem.*

Nebylo ale všechno tak špatné. Aldous Huxley byl asi blíže k pravdě, když ve svém románu *Raněný slepotou* píše v situaci, kdy ústřední postava začíná s dětskou radostí cestu vlakem: „V nedospělosti je mužská duše *naturaliter ferrovialis*.“ (Jinými slovy: chlapi od přirozenosti milují železnici. Huxleyho typická narážka směřuje k raně křesťanskému autorovi Tertullianovi, který věřil, že duše je od přirozenosti křesťanská, tedy *anima naturaliter christiana*.) Římské železo bylo možná materiálem okovů a řetězů, ale viktoriánská ocel otevřela nová území, překlenula oceány a přiblížila lidi k sobě; doslova tedy stavěla mosty. Velkolepý litinový most přes řeku Severn poblíž Coalbrookdale z roku 1779 je nyní zapsán na Seznamu světového dědictví UNESCO. V případě visutého mostu přes Menaiskou úžinu, vyprojektovaného v roce 1819 Thomasem Telfordem, bylo k překlenutí 166 metrů širokého průlivu použito řetězů z kovaného železa kvůli požadavkům britské admirality, aby pod ním mohly volně proplovat lodě, což by bylo u mostu na kamenných pilířích nemožné. O třicet let později dokončil Robert Stephenson na této trati druhý železný most založený na tubusovém principu – obdélníkovým tunelem ze svařované oceli mohly jezdit i těžké vlaky tažené parními lokomotivami. Obě stavby jsou názornou ukázkou odlehčené stavební konstrukce, kterou umožnil pokrok ve zpracování železa. Od Křišťálového paláce Josepha Paxtona až po parník *Great Eastern* Isambarda Kingdoma Brunela tyto konstrukční úspěchy železného věku považujeme dodnes za skutečné divy světa. Ale největší vzrušení v té době vyvolávala především železnice – vzpomeňte si na Turnerův bouřlivý obraz vlaku rachotícího přes viadukt s názvem *Děšť, pára a rychlost* – i dnes v nás vyvolává příjemné pocity.

Jak je vidět i na železných meteoritech: kde je železo, rez na sebe nenechá dlouho čekat. Rez má svou vlastní silnou symboliku, spjatou s výraznou krvavou barvou a srovnatelnou s mocí železa. Stejně jako byl rozmach průmyslového věku doprovázen obrazy čerstvě vykovaného železa, je i jeho úpadek potřísněn skvrnami od rzi. Pás amerických států od Michiganu po New Jersey je nyní znám jako „Rezavý pás“, neboť jeho ocelárny a kovozpracující závody podlehly zahraniční konkurenci. Někdo by mohl očekávat, že se rzi se spojují výhradně negativní představy, ale není tomu tak. Stejně jako láska ke zříceninám pramení z rozechvělého vzrušení, jež vzbuzuje představa kolapsu vlastní civilizace, tak i koroze železa a oceli do přirozenější formy rzi slibuje návrat idylických časů. Dokonce i na vrcholu průmyslové

revoluce John Ruskin toužil vidět, jak čas a entropie konají svou práci. V roce 1858 pronesl přednášku v Tunbridge Wells, jejichž slavná pramenitá voda měla sklon rezivět, a pochválil přitom „okrovou skvrnu“¹⁷, jež by neměla být vnímána jako „zkažené železo“, ale jako prvek ve svém „nanejvýš dokonalém a užitečném stavu“. (Kvůli vzletnému obrazu neváhal riskovat ani zjevnou argumentaci kruhem - okření totiž nic víc než obyčejný oxid železa.)

S Ruskinovým názorem nadšeně souhlasí moderní sochaři, kteří rádi užívají ocel s rezavou patinou. Například socha *Anděl Severu* od Antonyho Gormleyho v Gatesheadu objímá svými širokými kovovými křídly davy lidí, přičemž ocel, z níž byla vyrobena, evokuje rozkvět stavby lodí, jíž bylo povodí řeky Tyne proslulé (paradoxně zhruba od doby Ruskinovy přednášky), ale rez zároveň zřetelně připomíná úpadek tohoto odvětví. I velké oblouky Richarda Serry ze zrezivělé oceli jsou užitečnou připomínkou pomíjivosti našich slavných činů. Většina z jeho oblouků se nachází v galeriích a na náměstích, v Louisianském muzeu nedaleko Kodaně jsem však objevil další Serrův objekt - ocelový plát, jenž se klene přes zalesněnou roklinu. Jde o jakousi inverzi úspěchu prvního slavného železného mostu - údolí je jím spíše zablokované než překlenuté, jeho železo není chráněné před přírodou, ale ponechané, aby tiše rezavělo do spadaneého březového listí. Přiblížil jsem se k té hnědé stěně, abych na ni zatukal a ujistil se, že se pod povrchem nachází kov. Otřel jsem ji prsty, jako to v minulosti určitě udělal Ruskin s jiným rezavějícím viktoriánským kusem, abych si odnesl něco z onoho okrového povlaku. Otřená barva chutnala po krvi. Říkal jsem si, jestli by tak chutnal i onen meteorit z Marsu, který jsem kdysi držel v ruce - jestli bych pocítil chuť lidské krve v kameni z Marsu, složeném z nebeského železa.